

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
السلام عليك يا أبا عبد الله

نحوه ساخت مصغر

اشکالات و سؤالات وارد بر نحوه بیان کتاب:

۱. ص ۲۹۵، تکملة: چون در مواردی که در این تکملة می آید، به جز مورد آخر (جمع مکسر بر وزن "أفعال")، آن چه باعث تغییر حرکت می شود و در نتیجه ممکن است کسره را تغییر دهد، بعد از لام دوم خواهد آمد، بنابراین به جز مورد آخر، هیچ یک استثناء از کسره تصغیر نخواهند بود.
۲. ص ۲۹۵، تکملة: مورد دوم (ب) که اصلاً — همان طور که در تنبیه صفحه بعد می آید— بر اساس الگوی "فُعِيل" ساخته می شود و از مستثنی منه خارج است.
۳. ص ۲۹۶، تنبیه: با ذکر این تنبیه، دیگر نیازی به تکملة قبل نیست و فقط در مورد مصغر جمع مکسر بر وزن "أفعال" باید چنین گفت که پس از کنار گذاشتن الف آن و مصغر کردنش، کسره تصغیر را استثناء حذف کرده و الفی را که کنار گذاشته بودیم، برمی گردانیم.
۴. ص ۲۹۶، قاعده ۱ صَوَّغ: این قاعده، در واقع تفصیل مورد اول تنبیه گذشته است.
۵. ص ۲۹۷، قاعده ۲ صَوَّغ: ابتدا مناسب بود فلسفه وجودی این قاعده که همان زیاد بودن تعداد حروف از الگوهای سه گانه مصغر است بیان و سپس با دید بازتری به خود قاعده پرداخته شود.
۶. ص ۲۹۷، قاعده ۲ صَوَّغ: "مع استثناء المدة الواقعة بعد كسرة التصغير من الزوائد؛
أ. چگونه قبل از ساخت تصغیر، بفهمیم که مدی که بعد از کسره تصغیر قرار می گیرد، وجود دارد یا نه؟
ب. این حرف باید قبل از تصغیر، مدّ باشد یا بعد از آن؟
ج. چه ارتباطی بین این حرف و آن حرف علّه چهارمی که موجب می شود سراغ الگوی سوم مصغر برویم وجود دارد؟
۷. ص ۲۹۷، قاعده ۲ صَوَّغ، أ: مناسب بود که "تملاق" را هم، بعد از "نعم" و در کنار "مصبح" و "مسکین" می آورد.
۸. ص ۲۹۷، قاعده ۲ صَوَّغ، ب: "الرباعي المزيّد فيه يُحذف منه ما زيد فيه"؛
أ. بنابراین، برای ساختن مصغر "مَسْرُول" که رباعی مزید از ریشه "سَرُول" است، باید میم ابتدای آن حذف شود؛ در صورتی که ص ۲۹۵، خ ۳ مصغر آن را "مُسْرِيل" گفته است!
۹. ص ۲۹۷، قاعده ۲ صَوَّغ، ب: "إلا «ان» الزائدتين، فإنهما لا تُحذفان، نحو: زَعْفَرَان ← زُعْفِيرَان."؛
أ. تفاوتی بین این مورد با موارد تکملة و تنبیه صفحات ۲۹۵ و ۲۹۶ نیست، و باید این مورد هم به آن جا منتقل شود.

نحوه بیان مناسب:

مصعّر عادی یک اسم، بر اساس ثمّالت با یکی از سه وزن "فُعِيل"، "فُعِيلِل" و "فُعِيلِلِل"، به روش زیر ساخته می شود:

- عملیات الف، فاز ابتدایی: از آن جا که مصعّر از اصل کلمه ساخته می شود، کلمه را به حالت اصلیش (قبل از اجرای قواعد اعلال و تخفیف و ادغام) برمی گردانیم.

○ به علاوه، اگر جمع کثرت است، آن را تبدیل به مفرد می کنیم.

- عملیات ب، فاز ابتدایی: حروف زیر را موقتاً کنار می گذاریم:

○ علامت تأنیث

▪ **استثناء اول:** الف مقصوره، اگر حرف پنجم به بعد باشد، حذف دائمی می شود.

▪ **استثناء دوم:** برای مؤنث معنوی هم؛

● اگر سه حرفی باشد، به جز موارد شاذّ، تاء تأنیث کنار می گذاریم.

● اگر بیش از سه حرف داشته باشد، تنها در موارد شاذّ، تاء تأنیث کنار می گذاریم.

○ "ان" زائده در:

▪ "فُعْلان" به تثلیث فاء، اگر عَلم یا صفت باشد.

▪ رباعی مزید

○ علامت مثنی

○ علامت جمع سالم

○ الف جمع مکسّر "أفعال"

○ یاء نسبت

○ جزء دوم مرگّب اضافی و مزجی^۱

- **عملیات ج:** از آن جا که در الگوهای سه گانه مصعّر، تعداد محدودی حرف وجود دارد - بدون احتساب یاء تصغیر،

بین ۳ تا ۵ حرف-، همیشه بر اساس قواعد زیر، برخی حروف را حذف کنیم:

○ اگر کلمه خماسی بود، از آن جا که گفته اند خماسی مصعّر نمی شود، ابتدا لام سوم آن را حذف می کنیم

تا مانند رباعی شود^۲.

○ همیشه دقت می کنیم که به دلیل وجود حرف یاء ما قبل آخر در وزن سوم، حرف عله زائده را که قابل

تبدیل به آن باشد، نه اصلی و نه زائد حساب می کنیم.

○ از

▪ ثلاثی مزیدی که بیش از یک حرف زائد دارد؛

^۱ مرگّب اسنادی، مصعّر نمی شود.

^۲ به پاورقی ۱ صفحه ۲۹۸ مراجعه شود.

● و با یک حرف زائد شروع می شود: همان حرف زائد را نگه داشته و بقیه حروف زائد را حذف می کنیم.

● و با یک حرف اصلی شروع می شود: یکی از حروف زائد را به دلخواه نگه داشته و بقیه حروف زائد را حذف می کنیم.

■ رباعی مزید،

● تمام حروف زائد را حذف می کنیم؛ مگر این که یک حرف اصلی قابل تبدیل به یاء ما قبل آخر در وزن سوم داشته باشد، که در این صورت یک حرف زائد را باقی می گذاریم.

- عملیات ۵: بر اساس تعداد حروف باقی مانده، از یکی از سه وزن مصغّر استفاده می کنیم و مصغّر را می سازیم:

○ اگر سه حرف، باقی مانده است، از وزن اول.

○ اگر چهار حرف، باقی مانده است، از وزن دوم.

○ و اگر پنج حرف، باقی مانده است - که در این صورت، حرف چهارم حتماً عله خواهد بود - از وزن سوم - که در آن، آن حرف عله، تبدیل به یاء می شود -.

- عملیات ۶، فاز نهایی: آن چه به طور موقت کنار گذاشته بودیم، به آن چه ساخته ایم برمی گردانیم.

- عملیات الف، فاز نهایی: در صورت وجود شرایط قواعد اعلال^۳ یا تخفیف یا ادغام، آن ها را اجرا می کنیم.

○ به علاوه، اگر آن اسم در ابتدا جمع کثرت بوده، اکنون آن را بر اساس قواعد، جمع سالم می بندیم.

مصغّر مرخّم یک اسم، بر یکی از دو وزن "فُعَيْل" و "فُعَيْلِل"، به روش زیر ساخته می شود:

- تمام حروف زائد کلمه را حذف می کنیم.

- احتمالاً اگر آن کلمه خماسی باشد، لام الفعل سوم آن را هم حذف می کنیم.

- اگر آن چه باقی مانده سه حرفی است از وزن اول و اگر چهار حرفی است از وزن دوم استفاده می کنیم و مصغّر را می سازیم.

- اگر آن اسم در ابتدا مؤنث بوده، به آخر آن، تاء تأنیث اضافه می کنیم.

قواعد اعلال مخصوص مصغّر:

- قاعده چهارم اعلال خصوصی مصغّر را می توان به این صورت کوچک کرد: "اگر در وزن دوم مصغّر، لام دوم الف یا واو باشد، قلب به یاء می شود."

- بقیه قواعد اعلال خصوصی مصغّر، همان است که کتاب گفته است.

^۳ چه قواعد اعلال عمومی، چه قواعد اعلال خصوصی و از جمله چه قواعد اعلال خصوصی مصغّر.

چند نمونه:

مُكْرِم { عملیات د } ← مُكْرِم

مُسْرُول (از ریشه "س ر و ل" می باشد) { عملیات د } ← مُسْرُول

طَلْحَة { عملیات ب، فاز ابتدایی } ← طَلْح { عملیات د } ← طَلِيح { عملیات ب، فاز نهایی } ← طَلِيحَة

سَلْمِي { عملیات ب، فاز ابتدایی } ← سَلْم { عملیات د } ← سَلِيم { عملیات ب، فاز نهایی } ← سَلِيمِي

عَرَضْنِي { عملیات ب، فاز ابتدایی، استثناء اول } ← عَرَضْن { عملیات د } ← عَرَضْنِي

خُنْفَسَاء { عملیات ب، فاز ابتدایی } ← خُنْفَس { عملیات د } ← خُنْفِس { عملیات ب، فاز نهایی } ← خُنْفِسَاء

عَضْبَان { عملیات ب، فاز ابتدایی } ← عَضْب { عملیات د } ← عَضِيب { عملیات ب، فاز نهایی } ← عَضِيبَان

سِرْحَان (از ریشه "س ر ح" و به معنی "گرگ" است) { عملیات د } ← سِرْحَان